

Zbigniew Małodobry

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Oświęcimiu

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6721-3786>

Ewelina Piekarz

Pedagogická fakulta – Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9377-9102>

Henryk Noga

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7073-3443>

POGLĄDY PEDAGOGICZNE STEFANA SWIEŻAWSKIEGO

PEDAGOGICAL VIEWS OF STEFAN SWIEŻAWSKI

ABSTRAKT

Artykuł prezentuje aspekty pedagogiczne w poglądach Stefana Swieżawskiego. Wydaje się, że elementy kulturalne oraz pedagogiczne wciąż są nieodkryte w jego twórczości. W artykule nie podjęto się dogłębnej analizy całej twórczości Swieżawskiego a jedynie krótki jej zarys, który poparto wybranymi fragmentami z twórczości.

Słowa kluczowe: Stefan Swieżawski, pedagogika, edukacja, kultura

ABSTRACT

The article presents pedagogical aspects in the views of Stefan Swieżawski. It seems that the cultural and pedagogical elements are still undiscovered in his work. The article did not undertake an in-depth analysis of all of Swieżawski's work, but only a brief outline of it, which was supported by selected fragments of creativity.

Keywords: Stefan Swieżawski, pedagogy, education, culture

WPROWADZENIE

Twórczość Stefana Swieżawskiego (1907–2004) obejmuje prace z zakresu filozofii, a także historii filozofii. Znany jest szczególnie jako badacz dziejów filozofii średniowiecznej oraz z prowadzenia badań nad problematyką z zakresu metodologii historiografii filozofii. W autorских pracach rozpatruje kwestii potrzeby posiadania przez badacza dziejów filozofii konkretnych cech intelektualnych i etycznych oraz wynikającej z nich formacji, nieograniczającej się jedynie do kształcenia, lecz obejmującej również wychowanie.

STRUKTURA PROCESU WYCHOWAWCZEGO

Swieżawski postrzegał wychowanie jako fundamentalny czynnik kulturotwórczy, a w dalszym ciągu element humanizujący teraźniejszy świat. Poświęcił wiele uwagi zagadnieniom takim jak: kultura i wychowanie.

Zagadnienia z zakresu pedagogiki omawia w kontekście kultury. Przemiana umysłów i sumień może zrealizować się w konsekwentnie realizowanym procesie edukacyjnym. Powołując się na Thomasa More i Erazma z Rotterdamu Swieżawski mówi, „że pedagogzy w swoich posunięciach powinni wzorować się na rolnikach i hodowcach”. Pedagog winien tak urabiać umysł jak rolnik uprawia ziemię, a ogrodnik pie-

lęgnuje to, co rośnie w ogrodzie. Analizując humanistyczne poglądy Erazma, wskazuje na innowacyjny charakter rozumienia wychowania, które ma być formatowaniem osobowości człowieka, a nie tylko nauczaniem. Podkreśla, że wychowanie powinno się zaczynać zaraz po urodzeniu. S. Swieżawski wylicza „najpiękniejsze przymioty dzieciństwa”, które bywają niedocenione lub gubione w biegu życia: „czystość oka, uśmiech, spojrzenie pełne zachwyty, prostotę, serce gorejące.” Czasy dziecięce mają podstawowe znaczenie dla dalszego rozwoju człowieka. Tym samym podkreśla i docenia wychowanie w rodzinie¹. Pedagogiczne poglądy Erazma nadal są aktualne, o czym głęboko przeświadczony jest Swieżawski, który pisze:

Trzeba by przy pomocy wszelkich możliwych środków, ukazywać rodzicom i wychowawcom całą powagę dzieciństwa i ujawniać wyjątkowy wpływ pierwszych lat życia ludzkiego nie tylko na fizyczny rozwój człowieka, ale także na kształtowanie się jego osobowości².

W okresie pierwszych 6 lat życia dziecko powinno być uczone szczególnie dobrych stosunków ze wszystkimi ludźmi których napotka na swojej drodze. Dziecko powinno być uczone wartości moralnych.

Samowychowaniu mająca niebagatelne znaczenie w edukacji religijnej. W rozmowie z 1984 roku „Absolutność prawdy i wielkość poglądów” zwraca uwagę na edukacyjne idee kardynała J. Ratzingera (później Benedykta XVI). S. Swieżawski niejednokrotnie zgadzał się z nimi, dowodzą tego między innymi pouczenia papieża przed relatywizmem negującym istotę prawdy w wizji oraz praktyce wychowania:

Szczególnie groźną przeszkodą w pracy wychowawczej jest [...] relatywizm, który niczego nie uznaje za ostateczne i dla którego jedynym kryterium jest własne «ja» człowieka, z jego zachciankami, a mimo pozoru

¹ S.Swieżawski, *U źródeł nowożytnej etyki*, Kraków 1987, s. 32.

² S.Swieżawski, *Kultura jako podłoże życia nadprzyrodzonego*, [w:] *Człowiek i tajemnica*, Kraków 1978, s. 114.

wolności staje się [...] więzieniem, [...] sprawia, że każdy zamyka się we własnym «ja». W takiej relatywistycznej perspektywie nie jest zatem możliwe prawdziwe wychowanie: bez światła prawdy każdy człowiek prędzej czy później zwątpi w wartość własnego życia i [...] w sens wysiłków, które podejmuje wspólnie z innymi, aby coś zbudować³.

Zmagania wychowawcze i cała płaszczyzna działań edukacyjnych powinny być ze sobą precyzyjnie powiązane z dążeniem do poznawania i respektowania poznanej prawdy.

Często respektuje przed utożsamianiem definicji „wiedza” i „mądrość”. Nawet olbrzymia wiedza nie jest równoznaczna z mądrością. S. Swieżawski pisze:

Dotykamy tu ogromnego problemu wychowania i szkolnictwa, gdzie dominuje wyłącznie wiedza. A przecież zdobycie największej wiedzy nie daje jeszcze mądrości. Człowiek staje się mądry nie przez przechodzenie poszczególnych etapów zdobywania wiedzy, lecz przez coraz lepiej rozwiniętą umiejętność refleksji i przez praktykę kontemplacji. Ta cała sfera jest w procesie wychowawczym, charakterystycznym dla naszej cywilizacji, bardzo zaniedbana [...]. Nowoczesna szkoła, a także rodzina, będzie musiała zrozumieć że w formacji młodych równie ważna jak wiedza – a może nawet ważniejsza od niej – jest mądrość i jej nabywanie⁴.

U podstaw koncepcji edukacyjnych i posunięć wychowawczych znajduje się realizm metafizyczny bądź inne, mniej lub bardziej odnośnie do niego konkurencyjne podejście. Realistyczna metafizyka ma pozwalać – choćby w przekonaniu tych, którzy ją wybrali – na udane pojmowanie dotkliwego doświadczenia otaczającego świata. Definitywnie twórcze rozwijanie realistycznej metafizyki potrzebuje prawidłowo

³ Benedykt XVI, Przemówienie z okazji otwarcia Kongresu Diecezji Rzymskiej w bazylice św. Jana na Lateranie (6 czerwca 2005 r.), „L'Osservatore Romano” wyd. polskie, 9 (2005): 33.

⁴ S. Swieżawski, *Alfabet duchowy*, Znak, Kraków 2004, s. 51.

ukształtowanej kultury intelektualnej, wypracowanej poprzez rzetelne samowychowanie intelektualne.

Problem wzajemnych relacji pedagogiki z doświadczeniem religijnym jest przywoływany przez kwestię powiązań filozofii z doświadczeniem religijnym i religijnym obrazem świata. Kwestia tych powiązań jest rozpatrywana przez S. Swieżawskiego. Przedstawia podstawy pedagogiki katolickiej: „Pedagogika katolicka [...] stworzyła zarówno w obrębie swoich podstaw teoretycznych, jak i praktyki wychowawczej, [...] standardy procesów wychowania i kształcenia”⁵. Na związki nauki z wychowaniem i samowychowaniem wskazuje S. Swieżawski: „można też rozpatrywać nauki z uwagi na ich rolę w formacji umysłowej człowieka; jest to rozważanie ich funkcji [...] wychowawczej w głębokim i szerokim znaczeniu słowa wychowanie”⁶.

S. Swieżawski akcentuje – odmiennie od dominujących aktualnie stanowisk – że czyny muszą być zgodne ze światem intelektu:

Zdolność przekształcania dyspozycji mają tylko te czyny, które są zgodne ze światem intelektu. [...] [Czyny] zgodne ze światem intelektu, są dobre, a te które są z nim niezgodne – złe. Obojętne mogą być [...], gdy są niezależne od światła intelektu, wtedy [...] nie są czynami, tylko odruchami⁷.

⁵ J. Kostkiewicz, *Kierunki i koncepcje pedagogiki katolickiej w Polsce 1918–1939*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2013, s. 13.

⁶ S. Swieżawski, *Rola historii filozofii w formacji umysłowej*, [w:] *Człowiek i tajemnica*, Znak, Kraków 1978, s. 68.

⁷ J. Horowski, *Wychowanie moralne według pedagogiki neotomistycznej*, Toruń 2015.

ISTOTA UNIWERSYTETU I ZADANIA JAKIE PRZED NIM STOJĄ

Szkoła wyższa nie może służyć do realizowania celów zawodowych, gdzie wychowywanie praktyczne staje się zasadniczym celem. Uniwersytet winien stwarzać takie warunki, które umożliwią studentom zdobycie generalnej kultury teoretycznej w wybranej przez niego specjalności. Swieżawski podkreśla, że: „uniwersytet nie może służyć celom propagandowym czy ideologicznym”⁸, co mogłoby jednoznacznie zgubić najwyższą wartość jaką jest prawda. Działania w dążeniu do odkrywania prawdy powinny być realizowane we właściwej atmosferze, że poważnie będzie się traktować każdego człowieka i jego problemy. W szkolnictwie wyższym studentów powinno się traktować się równo – każdy ma prawo do odkrywania prawdy. Tak rozumiany uniwersytet zakłada:

pluralizm, demokrację, rozwiązywanie sporów poprzez dialog i argumentację w duchu wzajemnego poszanowania; jednocześnie powinni kształcić te postawy i ten styl życia. W tym sensie będzie można stwierdzić, że uniwersytet kształtuje całe życie, że jest wzorcem życia⁹.

W pracy dydaktycznej ze studentami KUL-u, nawiązywał do własnych doświadczeń nabytych podczas studiów we Lwowie. Przykładem może być sformułowane przez niego zalecenie dotyczące dyskusji na seminarium:

Trzeba pilnie czuwać nad tym, by dyskusja nie była terenem wyżycia się osobników gadatliwych i mędrkujących, aby nie było wielomówstwa i wywalania drzwi otwartych, lecz aby dyskutujący uczciwie i wytrwale

⁸ Źródło: <http://kaminski-ebik.eu/strona/teksty/67-bez-wychowania-prawdziwa-kultura-nie-przetrwa.html> [dostęp z dnia: 15.06.2019].

⁹ S. Swieżawski, *Absolutność prawdy i wielkość poglądów*. Ze S. Swieżawskim rozmawia K. Wóycicki, „Więź” 1984, 27, nr 2–3, s. 3–6.

zmierzali do odszukania prawdy, w tym wypadku: do właściwego zrozumienia tekstu i do słusznej jego interpretacji (CSU, s. 1464)¹⁰.

Swieżawski będąc świadomym przemian kulturowych, stoi na stanowisku wierności uniwersytetu jego tradycyjnym ideałom, które powinny iść w parze z postępem. Taka koegzystencja może przyczynić się nie tylko do owocności szkolnictwa wyższego ale w dalszej perspektywie upowszechniałyby kulturę humanistyczną. Zdaniem Swieżawskiego przestawienie nacisku z teorii na praktykę, z nauki na technikę, z prawdy na użyteczność wiedzie do zatarcia się właściwej koncepcji uniwersytetu. W takim razie jeśli uniwersytet ma pozostać w swojej naturze uniwersytetem, to jest zmuszony być wiernym swoim zadaniom w trzech fundamentalnych dziedzinach: nauki, tworzenia kultury, wychowania¹¹.

W zasadach, które promował S. Swieżawski:

powinno się także rozpatrywać realizm metafizyczny jako inspirację, myśli pedagogicznej i podejmować refleksję antropologiczno-pedagogiczną, a co więcej – powinno się dostrzegać ich pedagogiczne i wychowawcze treści. Wychowanie i samowychowanie człowieka jest różne od tresury, gdyż są kształtowaniem sprawności jako nabywanie cnót oraz eliminowanie wad (wśród cnót także umiejętność trafnego rozpoznania czynów o charakterze etycznym¹².

Według Swieżawskiego pojmowanie nauki wyraża się nie tylko w sferze poznawczej lecz także w sferze moralnej. Sprawności intelektualne (sposób myślenia, pamięć, wyobrażenie, ocena) powinny być

¹⁰ S. Swieżawski, *Czy studia uniwersyteckie umożliwiają zdobycie kultury humanistycznej?*, „Znak” 1962, nr 10.

¹¹ S. Swieżawski, *Swoistość uniwersytetów wyznaniowych*, „Więź” 1968, nr 9, s. 162–166.

¹² M. Rembierz, *Realizm metafizyczny jako inspiracja myśli pedagogicznej. O refleksji antropologiczno-pedagogicznej Stefana Swieżawskiego i jej znaczeniu dla teorii wychowania oraz analiz metapedagogicznych*, „Polska Myśl Pedagogiczna” (2016) nr 2, s. 144.

kultywowane w ramach poczynąń akademickich. Postępując nadal za historykiem filozofii wspomnimy o wytrwałości, dokładności czy choćby sprawiedliwości w stosunku do dorobku naukowego innych zauważyć można że praca naukowa usprawnia nie tylko intelekt lecz również wolę, kładąc w ten sposób podwaliny pod kulturę.

Wszelkie działania uniwersytetu – praca naukowa i dydaktyczna – mają naturę wychowawczą w kontekście społecznym a przede wszystkim indywidualnym, poprzez kształtowanie osobowości:

W pełni rozwijające się studium uniwersyteckie może wnieść bardzo wiele w dzieło ugruntowania w społeczeństwie podwalin prawdziwej kultury. Usiłując wprowadzić wszędzie rzetelność myśli i odpowiedzialność za wyrażające je słowa walczymy najskuteczniej z zalewem tandety, która wkrada się nawet w najbardziej powabnie i nowocześnie urządzone nowe, wspaniałe świat¹³.

Podsumowanie

Mając na względzie zasady realizmu metafizycznego, można założyć przejawy tego, że „małe, ubogie i skromne ziarenko prawdy” będzie wydawać dobry plon choć będzie ono „plonem małym, ubogim i skromnym”, ale nie jest to jego wada. Zarozumiałe jest aby „ziarenko prawdy” otaczać edukacyjną troską i nie pragnąć go zagarniać jako prywatnej własności, a tym bardziej nie przypisywać sobie prawa do jedynej własności rezultatów z tego ziarna.

¹³ S. Swieżawski, *Czy studia uniwersyteckie umożliwiają zdobycie kultury humanistycznej?*, „Znak” 1962, nr 10, s. 1470.

BIBLIOGRAFIA

- Benedykt XVI, Przemówienie z okazji otwarcia Kongresu Diecezji Rzymskiej w bazylice św. Jana na Lateranie (6 czerwca 2005 r.), „L'Osservatore Romano” wyd. polskie, 9 (2005) s. 33.
- Horowski J., *Wychowanie moralne według pedagogiki neotomistycznej*, Toruń 2015.
- Kamiński K., *Bez wychowania prawdziwa kultura nie przetrwa – refleksje (nad twórczością) Stefana Swieżawskiego*, Łódź 2007.
- Kostkiewicz J., *Kierunki i koncepcje pedagogiki katolickiej w Polsce 1918–1939*, Kraków Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2013.
- Małdrzykowska A. SAC, *Implikacje pedagogiczne realizmu filozoficznego Szkoły Lubelskiej*, „Polska Myśl Pedagogiczna” (2016) nr 2. <https://doi.org/10.4467/24504564PMP.16.017.6695>
- Rembierz M., Realizm metafizyczny jako inspiracja myśli *pedagogicznej*. O refleksji antropologiczno-pedagogicznej Stefana Swieżawskiego i jej znaczeniu dla teorii wychowania oraz analiz metapedagogicznych, „Polska Myśl Pedagogiczna” (2016), nr 2. <https://doi.org/10.4467/24504564PMP.16.007.6685>
- Swieżawski S., Absolutność prawdy i wielkość poglądów. Ze S. Swieżawskim rozmawia K. Wóycicki, „Więź” (1984) 27, nr 2–3, s. 3–6.
- Swieżawski S., *Alfabet duchowy*, Znak, Kraków 2004.
- Swieżawski S., *Czy studia uniwersyteckie umożliwiają zdobycie kultury humanistycznej?*, „Znak” 10 (1962).
- Swieżawski S., *Kultura a filozofia*, [w:] Istnienie i tajemnica, Lublin 1993.
- Swieżawski S., *Kultura jako podłoże życia nadprzyrodzonego*, [w:] *Człowiek i tajemnica*, Kraków 1978.
- Swieżawski S., Swoistość uniwersytetów wyznaniowych, „Więź”, (1968) nr 9, s. 162–166.
- Swieżawski S., *U źródeł nowożytnej etyki*, Kraków 1987.
- <http://kaminski-ebik.eu/strona/teksty/67-bez-wychowania-prawdziwa-kultura-nie-przetrwa.html> [dostęp z dnia: 15.06.2019]